

TUVALILARDA AKRABALIK SİSTEMİ

Dr. S. M. BIÇE-OOL

Tuva Cumhuriyeti

Sosyal Bilimler Araştırmaları Enstitüsü

ÖZET

Göçebe halkların akrabalık sistemleri uzun süredir bilim adamlarının ve gezginlerin dikkatini çekmiştir. Bu makalede, Yenisey Nehrinin yukarı havzasında yaşayan Tuva halkının akrabalık sistemi incelenmiştir. XIX. yüzyılın sonu - XX. yüzyılın başında egzogami normları evlilikte muhafaza edilmiştir. Akrabalık ilişkilerinin açıklığı matriner normların da devam ettiğini göstermektedir. Hayvancılık ağırlıklı dönemde anaerkil gelenekler korunmuş ve bayanların ev hanelerindeki konumları hayvancılığın gelişmesinde önemli bir faktör olmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Akrabalık Sistemi, Tuva, Akrabalık Terminolojisi, Ataerkil, Anaerkil, Evlilik-Aile İlişkileri

GİRİŞ

Göçebe toplulukların, özellikle Orta Asya göçebe halklarının akrabalık sistemleri birçok gezgin ve bilim adamının dikkatini çekmiştir. Eski zamanlardan beri Yenisey nehri havzasında, Asya kıtasının merkezinde yaşayan ve bir Türk boyu olan Tuvahların akrabalık sistemi de ilgi gömüştür. Günümüzde Tuvahlar eski ata topraklarında Rusya Federasyonu sınırlan içerisinde "Tuva Cumhuriyeti" olarak varlıklarını devam ettirmektedirler.

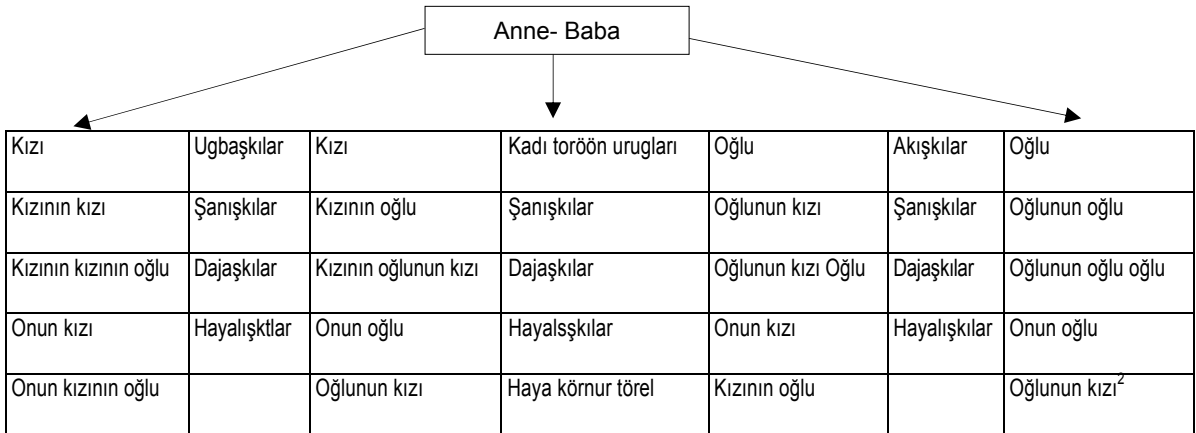
Tuvahların akrabalık terminolojisi ile ilgili birtakım bilgiler toplanmış olup bu bilgiler şu veya bu şekilde E.K. Yakovlev, F.Y. Kon, E. D. Prokofyeva, L.P.Potapova, S.İ. Baynşteyn'in¹ ilginç çalışmalarda kullanılmıştır. Terimlerin tespit edilmesiyle birlikte yazarlar bu terimlerin altında göçebe toplumundaki sosyal ilişkilerin görünmeyen süreçlerini incelemeye çalışmışlardır. Fakat bu konuda insanın, ailesinin, toplumdaki akraba gruplarının belirli birtakım haklarını ve görevlerini yansıtan bir toplumsal olgu olarak yeterince incelenmemiştir. Akrabalık sistemlerini araştırırken, eski yazılı kaynakların olmaması tabii ki büyük bir şanssızlıktır. Bundan dolayı yazar, saha çalışmalarda elde edilen etnoğrafik bilgileri ve bulguları kullanmıştır. Son olarak, sadece günümüz akrabalık sistemi ile sınırlı kalmayıp özellikle aile ilişkilerinde muhafaza edilmiş olan çok eski unsurlara da rastlamak mümkündür. Bu bilgiler

akrabalık sistemlerinin analizine iki tarihî devir çerçevesinde yaklaşılmaya izin vermektedir.

TUVALILARDA AKRABALIK

Tuvahların akrabalık terminolojisinde akrabalık bağıyla bağlı olan kişiler birbirini akraba -"törel" olarak adlandırıyor. "Törel" kavramı altında bütün akrabalar toplanıyor. Temel veya kapsayıcı akrabalık teriminden ayrı olarak "törel" kelimesi herhangi bir somut akrabalık bağı ifade etmiyor, genel bir anlam taşıyor. Akrabalık bağı anlamını yitiren ilginç bir terim bulunmaktadır. Eski olması ve halkın genetik hafızasında sağlam yerleşmiş olması bakımından çok ilginçtir. Bu terim köklü aşiret ilişkilerini yansıtarak aşiret grubu içi akrabalık bağı anlayışından halk, millet kavramına ait olma anlayışına geçebilme yeteneğini sergiliyor. Bu sözcük "söök törel'dir. "Söök" kelimesi kemik, tür, nitelik olarak tercüme ediliyor. Fakat "O hangi söök'tendir?" sorusunda kural olarak "törel" kelimesi kullanmıyor ve cevabı da "Ben Tuvaliyim" şeklinde oluyor. Bütün "törel" akrabalar yakın "*çöök törel*" ve uzak "*ırak törel*" olarak ayrılıyor. Böyle bir bölünme sadece görünüşte belli bir anlama sahiptir. Fakat "*çöök törel*" terimi altında içerik bakımından çok derin, komplike akrabalık dereceleri yatmaktadır.

Böyle bir akrabalık bağlarına "han törel" kan bağılılığı ait olup bu bağ 4.-5. kuşağa kadar iniyor.

Kuşak akrabalık ağacının en son derecesinin adı "*haya körnür törel*" olarak adlandırılıyor. Kelime kelime tercüme edildiğinde "arkasına dönmüş akrabalık" anlamına geliyor. Bu noktada kan bağı bitiyor. Aynı yan akraba kuşak sayısı hem baba hem de ana tarafında bulunmaktadır. Yan akrabalık bağının adı "*elege-esege*" veya "*baar törel*"dir ve "*han törel*" ile birlikte kan bağı akrabalar grubu "*çöök tören*" oluşturuyor, bu grup içinde evlilikler yasaktır. Tuvalılar hakkında etnografya literatürde ilk defa "*elege*" ve "*haya*" (E.D.Prokopyeva'ya göre "*kaya*") terimleri E.D. Prokopyeva tarafından kullanılmıştır. Fakat kendisi bu sözcüklerin anlamını vermiyor, ama ana ve baba tarafından dört kuşak bayanların evlenilemeyecek "*elege*" grubunu oluşturduğu; bir eş (karı) ancak ana tarafından beşinci kuşaktan ve baba tarafından "*haya*"lardan³ alınabilir. "*Elege*" sözcüğü Moğolca ve anlamı da "ciğer"dir. Tuvalılarda ciğer kelimesi "*baar*" olarak tercüme ediliyor, fakat Moğollarda olduğu gibi Tuvalılarda "*elege*" - "*baar*" kan bağı olarak algılanıyor. L.V. Grebnev "*elege törel*" terimini kullanıyor ve bu terimle ayrı bir akrabalık bağı ifade edildiğini belirtiyor. Bunun yanında hem baba hem de ana, erkek ve kız çocukları tarafından oluşan ve içinde 4-5 kuşak akrabalık bağları olan bu "*elege-esege*", "*elege törel*" veya "*baar törel*" akraba grupları kan bağı ile bağlı olan yan akrabalar. Tuvalılar baba tarafından akrabalığı beşinci göbeğe kadar sayıyor, anne tarafından akrabalık dördüncü göbeğe kadar uzanıyor. Doğrudan, kan bağı ise 4-5. göbeğe kadar inmektedir. Yakın akrabalar grubu "*çöök törel*"i genel olarak "törel bölük" olarak, yakın akrabalık dışında olanları "irak törel" uzak akrabalar olarak isimlendiriyorlar. "Han törel" ve "baar törel" gruplarından oluşan yakın akraba grubu içinden evlenmek Tuvalılarda mümkün değil, çünkü bütün grupta dışarıdan evlenme adeti hakimdir. Bu asrın başında Tuvalıları ve onların hayatını araştıran F.Y. Kon sekizinci göbeğe kadar evlenme yaşağını tespit etmiş⁴, St.-Peters-

burg'lu bilim adamı L.P. Potapov ise üç kuşak içinde evlenme yaşağı olduğunu kaydetmiştir⁵.

TUVA AKRABALIK İLİŞKİLERİNDE KADININ YERİ

XIX. asrın sonunda ve XX. asrın başında Tuvalılar'ın evlilik ilişkilerinde muhafaza edilmiş olan dışarıdan evlenme yaşağı ve akraba bağlarının açık bir yapısı göçebelerin gelişmiş anaerkil ilişkilerini yansıtıyor ve burada onların değişik akraba bağlarındaki yeri belirtiliyor. Sadece doğrudan değil, hem dikey hem de yatay akrabalık bağlarında yakın akrabalar çerçevesinde kan bağı baba tarafından beşinci, ana tarafından da dördüncü göbeğe kadar uzanıyor. Burada nesep tespiti baba tarafından başlıyor ve bu akrabalık daha yakın olanı olarak kabul ediliyor. Ayrıca babanın büyük ağabeyi "akı"-amcaya babaya duyulan kadar saygı duyuluyor. Fakat bu arada ana tarafından olan akrabalığın da öneminin ayn bir yeri vardır. Bu ise Tuvalıların baba tarafı odaklı akrabalık toplumundaki ana tarafı odaklı akrabalığının kalıntılarıdır. Bu olgunun rastlantı sonucu olmadığını gösterebilmek için ana tarafı akrabalığını yansıtan etnografya bilgilerine bakalım. Örneğin, anne tarafından büyük teyzenin "daay-avay"-teyze-anne" kız kardeşinin çocuklarına bakması, bir ana ve babanın kızının evlilik dışı çocuğunu kendi evladı gibi görmesi, boşanma durumunda annenin ve çocukların durumu gibi. Bu konuyu E.Y. Yakovlev çok güzel bir şekilde anlatıyor. "Eğer koca eşini kendi isteği ile kovarsa o zaman kadın kendisiyle beraber neyi getirdiyse -hatta çocuklarını da- alıp götürür... Kural olarak, çocukların velayet hakkı sadece anneye aittir ve kendisi de otağın ölünceye kadar esas sahibidir."⁶

Yukarıda verilen örnekler anne tarafından akrabalığın önemini göstermekle kalmayıp göçebe toplumundaki düzenin derinlerinde bulunan süreçleri de belirtmektedir. Kanaatimizce göçebe hayvancılığın oluşma sürecinde anaerkil gelenekleri de kabul etmek zorunda kalınmıştı, çün-

kü kadının ev işlerinin başında olması göçebe hayvancılıktaki ekonomik ve kültürel bir yapının devamlılığı için bir zorunluluktur.

TUVA AİLESİ AKRABALIK TERMINOLOJİSİ

Tuva'nın değişik bölgelerinde toplanan aile akrabalığı terminolojisi malzemeleri bize ilginç noktaları aydınlatmaktadır. Akrabalık yapısı ve terminolojisi bazı şive farkları dışında bir bütünlük arz ediyor. Sistem anlatan konumundan ele alınıyor ve kendisi ile olan bağı anlatıyor.

1. Babam - açam (adam)
2. Anam - avam (iyem)
3. Oğlum- oglum
4. Kızım - uruum (kızım)
5. Erkek torunum - oglumnun oğlu veya uru-umnun oğlu
6. Kız torunum - oglumnun umu (kızı) ya da uruumnun uruu (kızı)
7. Torunun çocuğu (erkek) - oglumnun oğlunun oğlu veya uruumnun oğlunun oğlu
8. Torun çocuğu (kız) - oglumnun oğlunun uruu (kızı) veya uruumnun oğlunun uruu (kızı)
9. Torunun torunu (erkek) - oglumnun oğlunun oğlunun oğlu veya uruumnun oğlunun oğlunun oğlu
10. Torunun torunu (kız) - oglumnun oğlunun oğlunun uruu (kızı) veya uruumnun oğlunun oğlunun uruu (kızı)
11. Büyük ağabeyim - (ben erkek isem) - kadı töreen ulug akım
12. Büyük ağabeyim - (ben bayan isem) - kadı töreen ulug akım
13. Büyük ablam - (ben erkek isem) - kadı töreen ulug ugbam
14. Büyük ablam - (ben bayan isem) - kadı töreen ulug ugbam
15. Küçük kardeşim - (ben erkek isem) - kadı töreen biçii ool dunmam
16. Küçük kardeşim - (ben bayan isem) - kadı töreen biçii ool dunmam
17. Küçük kız kardeşim - (ben erkek isem) - kadı töreen biçii kıs dunmam
18. Küçük kız kardeşim - (ben bayan isem) - kadı töreen biçii kıs dunmam
19. Amcam:
 1. babamdan büyük ise - akım
 2. babamdan küçük ise:
 - a) fakat benden büyükse (ben oğlansam))
)akım (ben kız çocuğu isem))
 - b) benden küçükse (ben oğlansam))
)dunmam (ben kız çocuğu isem))
20. Babamın:
 1. ablası - ugbam
 2. kızkardeşi:
 - a) benden büyükse (ben oğlansam))
) ugbam (ben kız çocuğu isem))
 - b) benden küçükse (ben oğlansam))
)dunmam (ben kız çocuğu isem))
21. Amcamın eşi:
 1. amcam babamdan büyükse, bana (ben oğlansam)) çengem
) çaavam (ben kız çocuğu isem))
 2. amcam babamdan küçükse:
 - a) fakat benden büyükse (eşinin yaşı bana göre fark etmeksizin) - çengem, çaavam
 - b) benden küçükse (eşinin yaşı fark etmeksizin) - kelinim (kennim, hennim)

22. Babamın:

- 1) ablasının (halamın) kocası bana
(ben oğlansam))
) ceste oluyor (ben
kız çocuğu isem))
- 2) kız kardeşinin kocası:
 - a) eğer halam benden büyükse (kocasının yaşına bakmaksızın) - çestem olur
 - b) halam benden küçükse (kocasının yaşına bakmaksızın) - kudeem olur

23. Amcam:

1. babamdan büyükse bana
(ben oğlansam) - oglum der
(ben kız çocuğu isem) - uruurn der
2. babamla yaşıt ise bana
(ben oğlansam) - oğlum der
(ben kız çocuğu isem) - uruurn der
3. babamdan küçükse bana hitap ederken
(ben oğlansam) - akım der
(ben kız çocuğu isem) - ugbam der

24. Halam:

1. babamdan büyükse bana
(ben oğlansam) - oglum der
(ben kız çocuğu isem) - uruurn der
2. babamla yaşıt ise bana
(ben oğlansam) - oglum der
(ben kız çocuğu isem) - uruum der
3. benden küçükse bana hitap ederken (ben oğlansam) - akım der (ben kız çocuğu isem) - ugbam der

25. Amcamın eşi:

1. amcam benden büyükse
(eşinin yaşı benim için fark etmeksizin) bana (ben oğlansam) - oglum der
(ben kız çocuğu isem) - uruum der
2. amcam benden küçükse (eşinin yaşı benim için fark etmeksizin) bana
(ben oğlansam) - beem der
(ben kız çocuğuysam) - kunçuum der

26. Halamın kocası:

1. eğer halam benden büyükse (kocasının yaşı fark etmeksizin) bana
(ben oğlansam) - çurcum ool der (ben kız çocuğuysam) - çurcu urug der
2. halam benden küçükse (kocasının yaşı fark etmeksizin) bana
(ben oğlansam) - katım
(ben kız çocuğuysam) - kat-iyem der

27. Amca ve hala oğulları:

1. benden büyüklerse bana (ben oğlansam))
) dunmam derler (ben kız çocuğuysam))
2. benden küçüklerse bana (ben oğlansam) - akım
(ben kız çocuğuysam) - ugbam diyecekler

28. Amca ve hala kızları:

1. benden büyüklerse bana (ben oğlansam))
) dunmam derler (ben kız çocuğuysam))
2. benden küçüklerse bana (ben oğlansam) - akım
(ben kız çocuğuysam) - ugbam diyecekler

29. Dayım:

1. annemden büyükse - daay, daayım, kendisine hitap ederken kırgan-açam
2. anemden küçük
 - a) ama benden büyükse (ben oğlansam))
) daay, daayım (ben kız çocuğuysam))
 - b) ve benden de küçükse
(ben oğlansam))
) daay-ool, daayım-ool (ben kız çocuğuysam))

30. Annemin:

1. ablası - daay-ava, daay-avam
2. kız kardeşi - ugbam

- a) benden büyükse
(ben oğlansam))
) daay-avam (ben
kız çocuğuyşam))
- b) benden küçükse (hitap ederken) (ben
oğlansam))
) daay-avam (ben
kız çocuğuyşam))
31. Dayımın eşi:
1. dayım annemden büyükse (ben
oğlansam))
) benim küüyüm olur
)
2. dayım annemden küçükse:
- a) fakat benden büyükse (eşinin yaşı fark
etmeksizin) - küüyüm oluyor
- b) benden küçükse (eşinin yaşına
bakmaksızın) - kenim (kenim, hennim)
32. Teyzemin kocası:
1. teyzem annemden büyükse kocası bana (ben
oğlansam))
) çeste oluyor (ben kız
çocuğuyşam)
2. teyzem annemden küçük:
- a) ama benden büyükse (kocasının yaşına
bakmaksızın) teyzemin kocası bana çeste
oluyor
- b) benden küçükse (kocasının yaşına
bakmaksızın), o zaman benim kude-em
oluyor
33. Dayım:
1. annemden büyükse bana (ben
oğlansam) - çeenim ool
(ben kız çocuğuyşam) - çeenim urug diyor
2. annemle yaşıtısa bana
(ben oğlansam) - çeenim ool
(ben kız çocuğuyşam) - çeenim urug diyor
3. benden küçükse bana (ben
oğlansam) - daayım
(ben kız çocuğuyşam) - daay-avam diyor
34. Teyzem:
- a) annemden büyükse bana (ben
oğlansam) - oglum
(ben kız çocuğuyşam) - uruum diyor
- b) annemle yaşıtısa bana (ben oğlansam)
- oğlum
(ben kız çocuğuyşam) - uruum diyor
- c) benden küçükse bana (ben
oğlansam) - daayım
(ben kız çocuğuyşam) - daay-avam diyecek
35. Dayımın eşi:
1. dayım benden büyükse (eşinin yaşına
bakmaksızın) bana
(ben oğlansam) - çurcum ool
(ben kız çocuğuyşam) - çurcum urug der
2. dayım benden küçükse (eşinin yaşına
bakmaksızın) bana
(ben oğlansam) - beem
(ben kız çocuğuyşam) - künçüüm der
36. Teyzemin kocası:
1. teyzem benden büyükse (kocasının yaşı na
bakmaksızın) bana
(ben oğlansam) - çurcum ool
(ben kız çocuğuyşam) - çurcum urug der
2. teyzem benden küçükse (ben
oğlansam) - katım
(ben kız çocuğuyşam) - kat-iyem der
37. Dayı ve teyze oğulları:
1. benden büyüklerse bana (ben
oğlansam) - çeenim
(ben kız çocuğuyşam) - dunmam diyorlar
2. benden küçüklerse bana (ben oğlan sam) -
daayım
(ben kız çocuğuyşam) - daay-avam derler
38. Dayı ve teyze kızları:
1. benden büyüklerse bana (ben
oğlansam) - çeenim
(ben kız çocuğuyşam) - dunmam diyorlar
2. benden küçüklerse bana (ben
oğlansam) - daayım
(ben kız çocuğuyşam) - daay-avam derler

39. Kocam - meen aşam
 40. Kanm - meen kadayım
 41. Karımın babası - katım
 42. Kocamın babası - beem
 43. Karımın annesi - kat-iyem
 44. Kocamın annesi - künçüüm
 45. Karımın dedesi - ulug katım
 46. Karımın büyük annesi - ulug kat-iyem
 47. Kocamın dedesi - ulug beem
 48. Kocamın büyük annesi - ulukünçüüm
 49. Karımın anne ve babası bana bana kudeem derler
 50. Karımın ana-babasının çocukları:
 1. eğer karım onlardan büyükse bana çeste diyorlar
 2. karım onlardan küçükse kudeem diyorlar
 51. Karımın:
 1. ağabeyi - benim katım
 2. küçük erkek kardeşi - benim çurcum (ool) olur
 52. Karımın abisinin karısı - benim kat-iyem
 53. Karımın küçük erkek kardeşinin karısı - benim kennim'dir
 54. Karımın:
 1. ablası - benim kat-iyem
 2. kız kardeşi - benim çurcum (urug)
 55. Karımın ablasının kocası - benim bacam
 56. Karımın kız kardeşinin kocası - benim kudeem, bacam
 57. Kocamın anası ve babası bana kennim,ker-nim diyorlar
 58. Kocamın ana-babasının çocukları:
 1. kocam onlardan büyükse bana çaavay, çengey diyorlar
 2. kocam onlardan küçükse bana kennim, kernim diyorlar
 59. Kocamın:
 1. abisi benim beem
 2. erkek kardeşi çurcum (ool) oluyor

60. Kocamın ağbeyinin karısı benim künçüüm oluyor
 61. Kocamın küçük erkek kardeşinin karısı benim çurcum (urug) oluyor
 62. Kocamın:
 1. ablası benim künçüüm
 2. kız kardeşi çurcum (urug) olur
 63. Kocamın ablasının kocası benim beem'dir
 64. Kocamın kız kardeşinin kocası benim kude-emdir
 65. Üvey babam - songu adam
 66. Üvey anam-songu iyem
 67. Kocamın babası ve eşinin babası birbirine ku-dam aşak, kudam derler
 68. Kocamın annesi ve eşinin annesi birbirine kudam kaday, kudam derler

TUVA AKRABALIĞININ ÖZELLİKLERİ

Görüldüğü gibi sistem, aça (baba), ava (anne), çenge (yenge), çeste (enişte), daay (dayı), akı (amca) gibi bireysel terimleri ve "oglumnun oğlunun oğlu" (torunumun çocuğu), "kadı töreen ulug akım" (öz ağabeyim, kelime kelime tercüme itibariyle aynı karından çıkan büyük kardeş, yani aynı kandan olan) gibi tasvir edici terimleri de taşımaktadır. Bunun yanında aynı şekilde detaylı olarak farklı ana ve babadan doğan kardeşlerin konumu de anlatılıyor. Kuda, Kudaşkılar (dünür, dünürler) terimini sadece grup terimi olarak kabul ediyoruz. Tuvalıların akrabalık terminolojisinde yaş unsuru büyük bir öneme sahiptir. Çünkü yaş unsuru bir yönden gerçek yaşı, diğer yönden erdem, hikmet, tecrübeyi ifade etmektedir. Son olarak yaş "atalar - cetler", dikey kan bağı, yani onların (evlâtların) toplumdaki hukukî statüsünün esasdır. Büyük ve küçük akrabalann özel bir konumları vardır ve sistemde onlar açık bir şekilde anlatılarak ayrılıyor. "Kırgan-açay" (dede, yaşlı baba), "kırgan-avay" (nine, yaşlı ana), "ugbay"

(abla), "akıy" (ağabey) gibi terimler yaşı belirtiyor. Bu terimlerin bireysel ve tasvir edici nitelikleri vardır. Yaş olarak daha küçüklere "dunma" sözcüğü kullanılıyor. Bu sözcüğün belirli bir gruba ait anlamı var ve konumu daha da netleştirmede cinsiyete göre ayrılıyor. Ana tarafından yatay erkek akrabalıkta "dunma" sözcüğü belirli bir değişime uğramıştır. Eğer annenin kardeşi çocuklarından daha küçükse onlar kendisine hitap ederken "dunma" diyorlar, fakat akrabalık bağı netleştirirse kendisi onların "daay ool", "daayım ool"u oluyor. Burada etnografi literatüründe "avankulat" olarak bilinen olgu gözlemlenmekte, fakat bu olgu küçük erkek tarafı için geçerli olmaktadır. Bu durumda bu sözcüğün yaşa göre sınıflandırılmaması söz konusudur. Yaşı fark etmeksizin ablasının oğlu veya kızı onların "dayısı"dır. Bu olay akrabalık sınıflandırma sisteminin en belirgin özelliklerinden biridir. Çünkü bu özellik ana tarafı ikinci kuşak akrabalarının, yani belli bir grubun akrabalık derecesini gösteriyor.

Küçük erkek kuşaklarda "avankulat" ilişkilerin geçerli olması derin toplumsal anlam taşımaktadır. Burada küçük erkek kuşağının hukuki statüsünün yükseltilmesinin iktisadi ilişkilerin gelişmesi ve büyümesi ile ilgili olduğu ve bunda güçlü anaerkil geleneklerin hala var olmasına rağmen esas ağırlığın erkeğe geçmeye başlamasının işaretidir. Aynı şey de geçmişte ana tarafı tüm ikinci bayan kuşak için bir anlam taşıırken, günümüz Tuva akrabalık sisteminde bu anlamı yitiren "daay-ava" için geçerlidir.

Sistemde akrabaları doğrudan ve dolaylı akrabalar şeklinde bölünmesi net bir şekilde görülmekte ve böylece biraz Arap veya İngiliz akrabalık sistemini andırmaktadır. İkinci dikey akrabalık bağında anne ve babanın akrabaları ayrı tutuluyor ve koca ile karının akrabaları tasnif ediliyor. Anne tarafının ayırt edilmesinin esasları, annenin ablası "daay-ava"nın tarafının ayırt edilmesi "crow" tipi sistemi andırıyor; farkı ise Crow'da babanın ablasının tarafı ayırt ediliyordu, bu ise bizi şöyle bir so-

nuca götürüyor: anaerkil (özellikle ileri anaerkil) döneminde ve hatta ataerkil döneminde bile evlilik ve aile ilişkilerinin anaerkil geleneklerinin aktif olarak bütünleşmesi, bazen de ataerkil göçebe tarzına olduğu gibi aynen geçmesi söz konusudur. Kanımızca Tuva akrabalık sistemindeki ana tarafından akrabalığın ana tarafına odaklanması bu şekilde açıklanabilir. Söz konusu sistem görüşümüze göre amca tarafı "akı"nın vurgulanmasıyla klasik "omaha" sisteminden baba tarafı akrabalığa ve baba odaklı akrabalık ilişkilerine daha çok uygun düşüyor, çünkü "omaha" sisteminde baba tarafından değil, ana tarafından dayı tarafını ayırt ediyor.

SONUÇ

Yukarıda geçen bilgilere göre XIX. yy'ın sonu-XX. yy'ın ortası, Tuva akrabalık sistemi hem terminolojik hem de sosyal bakımdan karmaşık bir yapı oluşturuyor. Fakat kayda değer bir şey daha var: Tuvalıların akrabalık sistemi eski düal akrabalık bağı egzogami normlardan, kuvvetli bir baba tarafından akrabalık ve baba tarafına odaklı sisteme doğru evrim geçirdi. Akrabalık terminolojisinde evlilik ilişkileri niteliklerinin değiştiği görünüyor. Bu değişimlerin esasında asırlar sonucunda aşiretin, toplumun, ailenin istikrar faktörü olan kadının ekonomik statüsünü kabul etme eğilimi görünüyor. Bunun sonucu da anne tarafından akrabalık ve nesebin direnci ve özellikle baba tarafından akrabalık ve baba odaklı akrabalık sisteminin oluşturduğu etkidir. Kendi bünyesinde sınıflandırma akrabalığını bulundurmakla birlikte XIX. yy'ın sonu ve XX. yy'ın başında Tuva akrabalık sistemi klasik sistemin bazı özelliklerini yitirmiştir. Tuva akrabalık sisteminin gelişim aşamalarının birisinde grup terimleri (en eski yaş sınıflandırılmasında) bireysel ve tanımlama terimleri ile değişmiştir. Fakat Tuvalılarda doğrudan ve dolaylı akrabalıkların farkı ve anne ile baba tarafı akrabaların farkları gelişimin bu aşamasında Tuva akrabalık sistemini Arap sistemine yakınlştırıyor.

AÇIKLAMALAR

Yakovlev E.K. - Etnografiçeskiy obzor inorodçesko-go naseleniya dolini Yujnogo Yeniseya I obyasnitelny katalog etnografiçeskogo otdela muzeya. Minusinsk, 1990; Kon F.Y.. Ekspeditsiya v Soyotiyu - "Za let": C. III M., 1934; Prokofyeva E.D. Nekotonye etnografiçeskiye danniy e Tuvintsah zapadnih rayonov tuvinskoy avtonomnoy oblas-ti. KSİE, S.23, 1955; Potapov L.P. Materialy po etnografii tu-vintsev rayonov Mongun-Taygi I Kara-Holya. TTKEAN: C.I, M-L, 1960; aynı yazar Oçerki etnografii tuvintsev bas-seyna levoberejya Heroçika, TTKEAN, C.II, M-L, 1966; aynı yazar Oçerki nardonogo bita tuvintsev. M, 1969; Vaynş-teyn S.İ - Rod I kocevaya obşına u vostoçnih tuvintsev SE, C.6; aynı yazar Tuvintsi-tocintsi - M., 1961

KAYNAKLAR

ENGELS F. (1970), **Prosihojdeniye semyi, çastnoy sobstvennosti i gosudarstva. M.,**
 KOSVEN M.O. (1953), **Oçerki istorii pervobitnoy kulturi. M,**
 KOSVEN M.O. (1963), **Semeynaya obşına i patronimiya. M.,**
 KON F.Y. (1934), **Ekspeditsiya v Soyotiyu - "Za 50 let", C. III, M., KOZLOV S.Y.**
 (1970), **K karakteristike nekotoryh sotsialnih struktur rodovogo obşetva. SE, S. 5**
 KRÜKOV M.V. (1964), **Drevnekitayskaya sistema rodstva i vopros o prioritete sistem turano-ganovanskogo tipa. M.,**
 KRÜKOV M.V. (1972), **Sistema rodstva kitaytsev. M.,**
 MORGAN L.T. (1934), **Drevneye obşestvo. L,**
 OLDEROGGED.A. (1958), **Nekotonye voprosy izuçeniya sistem rodstva. SE, S.İ**
 OLDEROGGE D.A. (1960), **Osnovniye çerti razvitiya sistem rodstva. SE, S.6**
 POTAPOV L.P. (1966), **Materialy po etnografii tuvintsev rayonov mogun-taygi ve Kara-Holya. TTKEAN, C.n, M-L,**

Kuşak kuşağa gore akrabalık bağlarını bana Darıma Ondar Kiş-Çiliyeviç anlatmıştır.

3

E.D. Prokofyeva. Nekotonye etnografiçeskiye danniy e tuvintsah zapadnih rayonov Tuvinskoy avtonomnoy ob-lasti. Kratkije soobşeniya İnstituta Etnografii im. Mikluho-Makiaya, S.23. M., 1995, ss.5

Kon RY. Ekspeditsiya v Soyotiyu. Moskova; 1934, s. 333

Potapov L.P. Oçerki narodnogo bita tuvintsev Moskova, 1969, s. 229

Yakovlev E.K. Etnografiçeskiy obzor inorodçeskogo naseleniya dolini Yujnogo Yeniseya I obyasnitelny katalog etnografiçeskogo otdela muzeya Minusinsk, 1990, s.92

POTAPOV L.P. (1966), **Oçerki Etnografii tuvintsev basseyna levoberejya Hemçika, TTKEAN, C.H, M-L,**

POTAPOV L.P. (1969), **Oçerki narodnogo bita tuvintsev. M.,**

PROKOFYEVA E. D. (1955), **Nekotonye etnografiçeskiye danniy e o tuvintsah zapadnih rayonov Tuvinskoy avtonomnoy oblasti. KSİE, S.23,**

ŞİNKEVIÇ S. (1994), **Matrileneynost v patri-lineynom obşestve? Sluçay izmeneniya şçeta rodstva u mongolov. EO, S.6**

TOKAREV S.A. (1958), **K voprosu o metodike izuçeniya terminologii rodstva, Vestnik MGU:: S.4**

VAYNŞTEYN S.İ. (1959), **Rod i kocevaya obşına u vostoçnih tuvintsev. SE, No:6,**

VAYNŞTEYN S. İ (1961), **Tuvintsi-toydjintsi. M,**

YAKOVLEV E.K. (1900), **Etnografiçeskiy obzor inorodçeskogo naseleniya dolini Yujnogo Yensieya i obyasnitelny katalog etnografiçeskogo otdela muzeya. Minusinsk.**

THE KINSHIP SYSTEM OF TUVA PEOPLE

Dr. Biche-ool S.M.

Institute of Social Sciences Studies

Tuva Republic

ABSTRACT

Kinship system of the nomadic people has attracted the attention of scientists and the travelers for a long time. In this article the kinship system of the Tuva people who live in the upstream of Yenisey River is studied. At the end of the 19th and the beginning of the 20 centuris exogamy norms have been pre-served in the marriage and the clearness of kinship relations shows that the matrilineal norms were well developed. During the period of cattle-breeding way of life matriarchal traditions have been preserved. Woman's activity in household is thought to be one of the stability factors in the development of cattle breeding.

Key Words:

Kinship System, Tuva, Kinship Terminology, Patriarchy,
Matriarchy, Marriage-Family Relations

СИСТЕМА РОДСТВА У ТУВИНЦЕВ

Д-р С. М. Биче-оол

Республика Тыва

Институт гуманитарных исследований

РЕЗЮМЕ

Система родства кочевнических народов, в частности, кочевников Центральной Азии привлекала внимание многих путешественников и ученых. В этой статье исследуется система родства тувинцев, проживающих в бассейне реки Енисей. В конце 19-го – начале 20-го веков экзогамные нормы сохранились в брачных отношениях, и четкость родственных отношений говорит о продолжении матриархальных традиций. Статус женщин в домашних хозяйствах сыграл важную роль в развитии животноводства.

Ключевые слова:

Система родства, Тыва, Терминология родства, Патриархальный, Матриархальный, Семейно-брачные отношения

